

СЛОВОТО С ВЛАСТ – СОЦИОКУЛТУРНАТА ЗНАЧИМОСТ НА РОМАНА „ГОРДОСТ И ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ“ ОТ ДЖЕЙН ОСТИН

Диана Димитрова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Статията представя непреходната социокултурна значимост на романа „Гордост и предразсъдъци“ от Джейн Остин, както и влиянието, което той оказва в социален и исторически аспект, проявено в различни дискурси: литературен, културен, социален, икономически, религиозен, феминистки, философски. Темите, които изследването засяга, показват литературата като вечна медия в комуникирането на идеи за човека и обществото. Присъствието на романа в световната литература задава обществени ценности и модел на поведение, неподвластен на епоха, класа и възраст. Тази медийна непреходност, както и богатството му от езикова и историческа гледна точка го поставят на едно от челните места в световната литературна мисъл.

Ключови думи: Джейн Остин, културно значение, литература, медия.

Въведение

Джейн Остин е една от най-известните и обичани писателки в английската литература. Нейните книги се четат по цял свят и са превърнати в безброй телевизионни, филмови, театрални и радио адаптации. Тя е от първите писатели, изградили реалистични образи, които не са двуизмерни – само добри или само лоши, а плътни, изпълнени с нюанси, с добри и лоши страни, точно както е и в живота. Читателят опознава тези герои чрез речта им, защото в романите на Джейн Остин преобладава диалогът – остроумен, фин, с иновативна наративна техника, който прави връзката читател – герой директна като в пиеса или филм.

Романът „Гордост и предразсъдъци“ е може би една от най-четените книги на всички времена. Произведението (първоначалното заглавие на романа е „Първи впечатления“), отхвърлено няколко пъти от издателите, днес е една от най-известните класики в световен мащаб.

Методологична рамка

Обект на изследването е световната значимост на емблематичния шедевър на британската писателка Джейн Остин „Гордост и предразсъдъци“, оставил трайна следа не само на литературната сцена, но и в световното културно развитие. За целите на доклада са приложени методите на проучване, анализ и оценка на релевантни на темата електронни източници, както и анализ на произведението.

Рецепция, обществени идеали, фенкултура

Джейн Остин е писателка, чиито произведения ѝ спечелват място като един от най-четените автори в английската литература. Нейният реализъм и хапливи социални коментари затвърждават историческото ѝ значение както сред широката публика, така и сред учени и критици. Романът „Гордост и предразсъдъци“ критикува социалното неравенство на жената от втората половина на XVIII век и началото на XIX век и заедно с останалите нейни творби е част от прехода от Романтизъм към реализъм в литературата. Сюжетът му, макар и комичен на пръв поглед, всъщност е дълбоко социален и поставя фундаментални въпроси, като например зависимостта на жената от сполучлив брак, който да ѝ осигури социално положение и икономическа сигурност.

Приживе нейната работа ѝ носи незначителна лична слава и няколко положителни отзива за творбите ѝ, но това се променя след смъртта ѝ и особено след публикуването през 1869 г. на мемоарите на нейния племенник, който представя личността и писателката Джейн Остин на по-широката публика. До 1940 г. тя бива приета и в академичните среди като една от най-значимите писателки в английската литература.

През втората половина на XX век вече се наблюдава и появата на *Джейнейт* (*Janeite*) фенкултура.¹ Както се казва в един от сайтовете, посветени на творчеството на Джейн Остин, *Джейнейт* е „много избрано общество и трябва да си джейнеист в сърцето си или няма да имаш успех“. Според същия източник много хора смятат, че Ръдиард Киплинг е измислил думата, когато е написал разказа си *The Janeites* за група британски войници през Първата световна война, намерили облекчение от ужасите на войната в произведенията на Джейн Остин. Въпреки това първото появяване на думата в печат (с малко по-различен правопис – *Janite*) е в предговор към издание от 1894 г. на „Гордост и предразсъдъци“, написан от Джордж Едуард Бейтман Сейнтсбъри, който използва термина за обозначаване на преданите фенове на Джейн.² Ранните джейнеисти, като Сейнтсбъри, ревниво пазят образа на Джейн

Остин, разпространяван от Хенри Остин и Джеймс Едуард Остин-Лий – Джейн е скромна, почитана девойка, която живее тихо в провинцията, докато пише своите шедьоври. За личния ѝ живот се знае малко, предимно от писмата ѝ до нейната сестра Касандра, и това е линията, която следват и наследниците на фамилията Остин, които пишат за нея и разпространяват произведенията ѝ.

В обществото на джейнеистите често се споменават два различни лагера от фенове на Джейн Остин. Първата група са твърдите академици, които са склонни да презират втората група и атрибутите на популярната култура, свързани с нея. Втората група е тази, която някои смятат за истинските *Janeites*, наслаждаващи се на всичко, свързано с Джейн Остин – от романите, през филмите, до продълженията, изразени със стоки като тениски, чаши, канцеларски материали и други предмети, които те жадно разграбват на събранията, посветени на Джейн Остин.² Научните изследвания за Джейн Остин стават по-критични през втората половина на ХХ век, когато, подхранван от вълна от нови филмови адаптации, интересът към нейните произведения експлодира в огромни размери. Любовта към героите на Джейн Остин и особено към мълчаливата дистанцираност на господин Дарси от култовия роман „Гордост и предразсъдъци“ е заразителна – той се превръща в любимец на поколения млади дами и символ на изискания джентълмен. Неговото литературно присъствие задава маниер на поведение, който служи като пример за истински влюбен мъж, пренебрегнал условностите на обществото, за да бъде с любимата жена.

Джейн Остин отдавна вече не е просто авторка на романи – тя е културна икона. Нейните произведения (като цяло и „Гордост и предразсъдъци“ в частност) са неделима част от културата, медиите и почитателите, които са създали през годините и продължават да създават. Близо 200 години след смъртта си Джейн Остин е една от най-четените и обичани английски романистки за всички времена. Пишеща и публикуваща анонимно приживе, днес тя е „отговорна“ за някои от най-трайните герои (и двойки) на съвременната романтична литература.

Като всяко велико изкуство, което е неподвластно на времето и епохите и вълнува дълго след като е създадено, романите на Джейн Остин са неразривно свързани с литературната история и култура. Клубове, посветени на Джейн Остин, съществуват отдавна, почти толкова отдавна, колкото и култът към нейната личност и творчеството ѝ. Днес тези клубове са осъвременени в безброй сайтове, които се съревновават кой е „по-предан“ на

своята икона. Тази феноменология преминава през разкази, истории, екранизации, литературен туризъм, проследяващ както личния живот на писателката, така и местата, на които са снимани филмите по нейните произведения, и стига до „марката“ Джейн Остин (различни стоки, продукти, обекти) и феноменалните „последници“ за маркетинга, носещ името ѝ или дори само асоциация с някое от произведенията ѝ. Има нещо в Джейн Остин, което кара читателите ѝ да търсят по-тясна връзка с нея, и това я прави популярна дори в съвременното дигитално общество, използващо необятните възможности на техниката и интернет, за да я доближи още повече до нейните почитатели. Що се отнася до романа „Гордост и предразсъдъци“, може би неговата релевантност го прави вечен. Тази история е много повече от просто завладяваща: тя е човешка, глобална и улавя самата същност на човешката природа. Джейн Остин облича в думи нещо, което не е било казано по нейно време и което оттогава никога не е успял да подобри. Читателят се припознава в нейните герои, защото те са близки, познати и с общочовешки черти и емоции, за които няма време и епоха.

Книгата докосва онази струна в човешката душа, съществуваща от историята на човечеството, поколение след поколение, отвъд пространството, времето или културните и социалните връзки. Налице са всички житейски проблеми: борбата за еманципация на жените, за свободата на обществото, за икономическо оцеляване, борбата срещу консервативните социални и културни условности, срещу гордостта и предразсъдъците, борбата за любов и т.н. – отново без давност, защото се съпреживяват от поколение на поколение. Това е една история, вечна като самия живот. Затова романът „Гордост и предразсъдъци“ продължава да е актуален феномен. Въпреки двестагодишната си история той все още все още има множество препечатки, преводи и адаптации.

Умението на Джейн Остин да разкаже това, което мисли и чувства обикновеният човек, е върховното постижение, същината на изкуството като цяло и конкретно на литературата. Тя успешно изразява това чувство, тази чувствителност на човешкия характер, при това с неповторим стил и остроумие, и по този начин нейната история печели битката с времето. Чрез главната си героиня, Елизабет Бенет, Джейн Остин внушава и собствените си възгледи за обществените норми в края на XVIII и началото на XIX век, сатирирайки фалшивите ценности и обръщайки поглед към неравностойното социално положение на жената, което ѝ отрежда

ведещо място в историята на женския феминизъм. Романите на Джейн Остин не са феминистки по начина, по който се тълкува терминът днес. Но те намекват за необходимостта от равенство между половете. Нейните героини се противопоставят на нормите, свързани с пола, и настояват за повече свобода на действие в собствения си живот. Чрез действията си те излизат от общоприетото, позволявайки си „люкса“ да следват собствените си мисли и чувства. По този начин се доближават до основната концепция на феминизма, а именно олицетворението на идеята, че всички са равноправни, независимо от половата си идентичност.³ Книгата неслучайно е класика – тя е прочит на времето, в което твори авторката ѝ, и на абсурдите на епохата, които отреждат на жената изключително ролята на съпруга и майка.

Литературата е жизненоважен поглед от страна на автора на това, което той е видял или преживял в живота, запис на неговите мисли, чувства, концепции, разсъждения, вярвания. Тя отразява реалността, която се разглежда от социален, икономически, научен, културен, технологичен и религиозен аспект. Периодът на Регентството е времето, през което Джейн Остин пише своя шедьовър. Това е период, в който социалната класа е неразделна част от обществото и мъжът е длъжен да си избере жена с равен статус, а единствената роля на жената е да бъде съпруга и майка. Романът е своеобразен учебник по социална икономика, история и връзки с обществеността през този период, защото описва как доходите, семейството и житейските обстоятелства са допринесли за жизнения стандарт на героите.

Бракът има ключова роля за социалния ранг и с подходящ брак жената може да се изкачи по стълбичката на обществото, а без него е оставена на милостта на роднини от мъжки пол. Елизабет Бенет, респективно нейната създателка, е своеобразна Жана д'Арк на английското провинциално общество, опълчвайки се срещу тази догма. От тази гледна точка посланието на Джейн Остин е революционно за времето си, но актуално и днес – човек трябва да следва сърцето си, а не правилата на обществото, ако иска да е щастлив. В нейните очи идеалният брак е този, който съчетава доброто икономическо състояние като жизнена основа, моралния интегритет, истинската любов и външната харизматичност. Но романът е много повече от комедийна любовна история – чрез финия ироничен стил, чрез изтънчените диалози между героите Джейн Остин разглежда икономически, политически, феминистки, социологически и философски теми, вдъхновявайки много и разнообразни коментари за значението на

произведението. Чрез образите на Елизабет Бенет и господин Дарси тя рисува един идеален, почти утопичен свят, пренебрегвайки каноните на обществото или въпреки тях, като противопоставя натиска на реалността (в лицето на брака между Шарлот и интелектуално ограничения господин Колинс) и желанието за хармоничност и равнопоставеност в отношенията между мъжа и жената. Компромисът с несъвършените бракове (освен споменатия съюз на Шарлот и господин Колинс тук може да се добавят като антитеза на съвършения брак сюжетните двойки Лидия Бенет и Уикъм, семейство Бенет, както и незадоволителния брак на по-голямата сестра на господин Бингли) държи читателя в реалността, показвайки му „разумния“ начин, приет от обществото, а наследството на Романтизма придава идеалистична нотка във взаимоотношенията, наблюдайки на чувствителността и духовния живот на хората. Тази разнородност, това съчетание на действителност с романтична мечтателност привличат читатели от различни поколения. Това, което поставя Джейн Остин на гребена на читателския интерес, е фактът, че тя не се съобразява с готическия стил на прозата в своите произведения, в това число романа „Гордост и предразсъдъци“, или изцяло с Романтизма. Стилът ѝ се отличава със свежа оригиналност, и то във време, в което двата гореспоменати стила са обичайни и очаквани.

Интересът към творчеството на британската писателка не стихва дори два века по-късно. „Гордост и предразсъдъци“ продължава да печели сърцата на милиони читатели от цял свят и не спира да се преиздава на всички възможни езици в различни страни. Нещо повече – от първото си издание през 1813 г. до днес е интерпретиран в многобройни сценични, телевизионни и филмови адаптации, продължения, предистории, есета, научни изследвания и дисертации (включително настоящата статия), фензони, женски и литературни клубове, занимаващи се с историята в романа, с литературен туризъм и т.н., които Джейн Остин едва ли би могла да си представи приживе като вдъхновени от творбата ѝ. По случай двестагодишнината от издаването на „Гордост и предразсъдъци“ организацията *Jane Austen Society of North America (JASNA)*, чиято „мисия е да насърчи сред възможно най-широк кръг читатели изучаването, оценяването и разбирането на произведенията на Джейн Остин, нейния живот и нейния гений“, прави списък с около 30 избрани есета, налични в нейната информационна база и изцяло вдъхновени и посветени на романа. *JASNA* наброява около 4500 души, които споделят радостта си от досега с творбите на писателката. Те са активни в организирането

на различни дейности, конференции и събирания на регионалните си групи. През 2012 г. например над 700 членове се събират в Бруклин за тридневни лекции, кръжоци по танци, антикварни изложби, банкет и бал, всичко това на фона на гости, облечени изцяло в стила на героите на Джейн Остин.⁴ Подобни прояви на отдаденост и любов към вечния бестселър на британската писателка има в изобилие по цял свят, а култът към романа е с над двестагодишна история.

Друг много важен мотив в романа „Гордост и предразсъдъци“, който също има отношение към непреходния интерес към творбата, е този за образованието и силата на интелекта, която се постига с четенето. Главната героиня е читателка. Тя не играе на карти (като сестрите Бингли например), отказва дребнавите удоволствия, запълвайки времето си с упражнения за ума. Чете заради удоволствието от четенето, а не от куртоазия или желание да привлече вниманието на господин Дарси [1, стр. 48], както прави Карълайн Бингли. Този факт също откроява творбата на Джейн Остин и я прави новаторска за времето си – в тогавашното общество жените не са насърчавани да четат, тяхната роля е да бъдат съпруги и майки. Място за мислещи, интелигентни жени със собствено мнение и позиция трудно се е намирало, особено в по-ниските социални класи. От тази гледна точка романът на Джейн Остин се оказва изключително полезен както преди два века, така и днес, разкривайки по изтънчен и изключително остроумен начин разликата между всестранно образованата жена и тази, подготвена само за ролята на съпруга. Въздействащият ефект върху читателя е това, което държи романа „Гордост и предразсъдъци“ на гребена на популярността.

Изводи/Дискусия

Безспорен е фактът, че романът оказва съществено влияние върху нагласите на хората от средната и висшата класа в британското общество по темите за брака, образованието, социалната и икономическата зависимост на жената през XVIII и XIX век, липсата на равноправие и наличието на двоен стандарт по отношение на гореспомнатите теми. Факт е също така, че писменото слово има огромна власт над създаването на обществени идеали и ценности. Художествената литература по-категорично от всяка наука би могла да въздейства във възходяща градация, обръщайки погледа на обществото към подобни проблеми. Вълната на промяната винаги започва с новатори като Джейн Остин, която с фина ирония, забележителен финес и неподражаем стил заставя обществото да „прогледне“, и

същевременно решително заявява своята позиция чрез образа на главната си героиня. Затова нейният роман е значим, затова е популярен дори 200 години по-късно, затова е непреходен. Джейн Остин и нейното творчество, в частност романът „Гордост и предразсъдъци“, са с огромна заслуга за положителната промяна в отношението на хората към образованието, защото в крайна сметка те прегръщат идеята за ползите от това образование, както за жената, така и за обществото като цяло. Нейното влияние върху структурата на романа и обучението по английски език е огромно и тя често е възхвалявана от романисти като сър Уолтър Скот за своя изключителен стил на писане.⁵ Романът на Джейн Остин е заложен в учебната програма по английска литература, което само по себе си е свидетелство за огромната значимост на творбата.

Като обобщение на гореизложеното може да се каже, че романът „Гордост и предразсъдъци“ е с непреходно социокултурно значение, което е неподвластно на време, общество, култура или социално положение.

Бележки

¹ https://www.goodreads.com/author/show/1265.Jane_Austen
(прев. е на автора, прегл. на 4.05.2023 г.).

² **What's** in a Janeite? Jane Austen – Celebrating Bath's most famous resident. <https://janeaugen.co.uk/blogs/in-praise-of-jane/whats-in-a-janeite>
(прев. е на автора, прегл. на 4.05.2023 г.).

³ **История** на феминизма и пионерите на движението.
<https://www.yoair.com/bg/blog/history-of-feminism-and-the-pioneer>
(прев. е на автора, прегл. на 4.05.2023 г.).

⁴ **2013** AGM Reading List – Pride and Prejudice in JASNA Publications.
<https://jasna.org/conferences-events/agms/reading-lists/2013-agm-jane-austens-pride-and-prejudice-timeless/>.

⁵ **Harper**, Bethany S. The Influence of Jane Austen's Works on Societal Attitudes Regarding Women and Marriage, Education, and Slavery from the Early Nineteenth to Twentieth Centuries, p. 2.
https://www.csustan.edu/sites/default/files/groups/University%20Honors%20Program/Journals_two/dis_bethany_harper.pdf
(прев. е на автора, прегл. на 4.05.2023 г.).

References/Литература

1. **Ostin**, Dzheyn. Gordost i predrazsadatsi. Sofia: Trud.

[Остин, Джейн. Гордост и предразсъдъци. София: Труд.]

За автора

Диана Димитрова е магистър по специалността „Медийна информация и реклама“ към катедра „Обществени комуникации“ в УниБИТ. Областите на изследователските ѝ интереси са литература, социални връзки, медийна и модерна култура, фотография.

За контакт с автора: mrz-370@unibit.bg

**THE POWER OF THE WORD –
SOCIOCULTURAL SIGNIFICANCE OF JANE
AUSTEN’S “PRIDE AND PREJUDICE”**

Diana Dimitrova

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: The article presents the enduring sociocultural significance of the novel “Pride and Prejudice” by Jane Austen, as well as the influence it exerts in a social and historical aspect, manifested in various discourses: literary, cultural, social, economic, religious, feminist, philosophical. The novel shows literature as an eternal medium in communicating ideas about human and society and create social values, setting a model of behavior that is not subject to era, class, and age. This media continuity, as well as its richness from a linguistic and historical point of view, places it at one of the leading places in world literature.

Keywords: Jane Austen, cultural significance, literature, media.

About the Author

Diana Dimitrova holds a master’s degree in media information and advertising at the Department of Public Communications at ULSIT. Her research interests are literature, social relations, media and modern culture, photography.

To contact the Author: 370-mrz@unibit.bg